

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI

Əlyazması hüququnda

**MÜASİR AZƏRBAYCAN MƏTBUATINDA BEYNƏLXALQ
TERMINOLOGİYA VƏ NORMA
(2000-2015-ci illər)**

İxtisas: 5706.01 – Azərbaycan dili

Elm sahəsi: Filologiya

İddiaçı: **Mədinə Əliəğa qızı Rzayeva**

Fəlsəfə doktoru elmi dərəcəsi
almaq üçün təqdim edilmiş dissertasiyanın

AVTOREFERATI

Bakı – 2026

Dissertasiya Gəncə Dövlət Universitetinin Azərbaycan dili kafedrasında yerinə yetirilmişdir.

Elmi rəhbər: filologiya elmləri doktoru, professor
Mübariz İmran oğlu Yusifov

Rəsmi opponətlər: filologiya elmləri doktoru, professor
Həcər Emin qızı Hüseynova

filologiya elmləri doktoru, professor
Zəmfira Əsgər qızı Şahbazova

filologiya üzrə fəlsəfə doktoru
**Aytən Arzuman qızı Hüseynova -
Qəhrəmanlı**

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Ali Attestasiya Komissiyasının Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası Nəsimi adına Dilçilik İnstitutu nəzdində fəaliyyət göstərən FD 1.06 Dissertasiya şurası

Dissertasiya şurasının sədri: filologiya elmləri doktoru, professor
Nadir Balaoğlu oğlu Məmmədli

Dissertasiya şurasının elmi katibi: filologiya üzrə fəlsəfə doktoru,
dosent
Sevinc Yusif qızı Məmmədova

Elmi seminarın sədri: filologiya elmləri doktoru, professor
İsmayıl Oruc oğlu Məmmədli

GİRİŞ

Mövzunun aktuallığı və işlənmə dərəcəsi. Müasir dövrdə xalqlararası, millətlərarası, sivilizasiyalararası əlaqələrin intensiv şəkildə genişlənməsi sosial, siyasi, ictimai, iqtisadi münasibətlərin inteqrasiyasını sürətləndirdiyi kimi, informasiyaların da qloballaşmasına olduqca mühüm təsir göstərir. Qlobal informasiya mühitində dillərarası əlaqələrin genişlənməsinə də olduqca münbit bir şərait yaranır. Ancaq müasir dövrdəki dil əlaqələri əvvəlki dövrlərdə baş vermiş əlaqələrdən kəskin şəkildə fərqlənir. Tarixin müəyyən dövrlərində baş vermiş dil əlaqələrinin təcrübəsi onu göstərir ki, belə əlaqələrdə, bir qayda olaraq, dildən dilə söz keçməsi prosesi ya icbari, ya ixtiyari, ya da zəruri prinsipə görə baş vermişdir. İcbari keçid assimilyativ təsirlə müşayiət olunmuşdur. Bu təsir nəticəsində hegemon dildən sözlər güclü axınla daxil olaraq söz almağa məhkum olunmuş, dilin bütün normalarına çox ciddi pozucu təsir göstərmişdir. Belə bir mərhələ Azərbaycan dilinin həyatında ərəb-fars təsirləri ilə baş vermişdir. Nəticədə yazılı dilin normaları bərhad vəziyyətə düşmüş, ona görə də, məsələn, klassik mənbələrin mətni müasir oxucu üçün anlaşılmaz bir müəmmaya çevrilmişdir. İxtiyari alınmalar dil əlaqələri mühitində daha çox şifahi dildə baş qaldırmışdır. Bu da ana dilinə yad elementlərin gəlişi ilə ana dili sözlərinin deqradasiyaya uğramasına səbəb olmuşdur. Zəruri alınmalar isə ana dili sözləri ilə ifadə edilməsi mümkün olmayan anlayışların başqa dil elementlərinin hesabına ödənilməsi məcburiyyəti üzündən baş verir. Alınmalar cəmiyyət həyatında baş verən yeniliklərin ana dilində ifadə olunmasına əmələ gələn ehtiyaca görə işlədilir.

Qlobal informasiya mühitində isə dil əlaqələrində hegemon dilin əsarəti zahirədə görünür. Bir dilin başqa dilə təsiri güclü və qarşısızalmaz informasiya dalğası nəticəsində baş verir. İnformasiya üstünlüyünə malik olan dilə məxsus söz və terminlər başqa dilə müasir kommunikasiya hesabına heç bir məcburiyyət olmadan, heç bir digər təsir olmadan keçə bilir. Bunlar çoxkanallı televiziya

verilişlərindən, internet resurslarından və müasir media vasitələrindən ibarətdir. Belə bir mərhələdə ana dilinin zərər görməməsi üçün onun ən yaxşı qoruyucu vasitəsi nitq mədəniyyəti normalarının mükəmməl şəkli salınmasından ibarətdir. Əks halda informasiya bolluğu hesabına ana dilinə elə əcnəbi dil elementləri yol tapa bilər ki, bu yad elementlər yazılı dili anlaşılmaz vəziyyətə salar, şifahi dildə isə interferensiyanın qarşısını almaq mümkün olmaz. Müasir dövrdə qlobal informasiyaların qarşısı alınmaz hücumu artıq ana dilinin təhlükə qarşısında qaldığından xəbər verən həyəcən təbilinin çalınması kimi başa düşülməlidir.

Qlobal informasiyaların qarşısına siper çəkmək də mümkün deyildir. Çünki həmin anlayışları bildiren sözlərin işlədilməsi çoxcəhətli fəaliyyət sahələrini beynəlxalq informasiya məkanından təcrid olunmağa gətirib çıxarır. Ona görə də interferensiyalardan qorunmaqla ancaq zəruri informasiyaları bildiren sözlərin alınıb daha sonra ana dilinin tələblərinə görə normalaşdırılaraq işlədilməsi məqsədəuyğundur. Bundan əlavə ana dili mühitində formalaşdırılan və aparıcı beynəlxalq informasiya dilinin özünə məxsus vasitələrlə ifadə olunan dil elementlərinin yaradılmasına nail olmaq olduqca mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Bu halda qlobal informasiya hücumundan çəkinmək qorxusunu beynəlxalq informasiya məkanında tanınmaq məharəti ilə əvəz etmək mümkündür. Ana dilinin buna hər cür daxili imkanları vardır. Ana dilinə dövlət tərəfindən daimi qayğı göstərilməsi də bu istiqamətdə məqsədyönlü işlər görülməsi tələblərini vacib bir vəzifə kimi qarşıya qoyur. Azərbaycan dilinin qloballaşma şəraitində zamanın tələblərinə uyğun istifadəsinə və ölkədə dilçiliyin inkişafına dair Dövlət Proqramı haqqında Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin 23 may 2012-ci il tarixli Sərəncamında göstərilir ki, *“Azərbaycan Respublikası öz müstəqilliyinin bərpasına nail olduğdan sonra Azərbaycan dili xalqımızın ictimai-siyasi, sosial-iqtisadi və elmi-mədəni həyatında dövlətin rəsmi dili kimi müstəsna əhəmiyyət kəsb etməyə başlamışdır. Azərbaycan xalqının Ümummilli Lideri Heydər Əliyevin “Dövlət dilinin tətbiqi işinin təkmilləşdirilməsi haqqında” 18 iyun 2001-ci il tarixli və “Azərbaycan Respublikasında dövlət dili*

haqqında” Azərbaycan Respublikası qanununun tətbiq edilməsi barədə 2 yanvar 2003-cü il tarixli fərmanları ilə ədəbi dilimizin fəaliyyət meydanı daha da genişləndirilmiş, onun müxtəlif üslublarının potensialı bir daha üzə çıxarılmış, bütünlükdə dil mədəniyyətimiz qarşısında yeni üfüqlər açılmışdır”¹. Sərəncamda dilçiliyin digər vacib məsələləri ilə birlikdə başqa dillərdən daxil olan sözlərə münasibət də tam aydınlığı ilə ictimaiyyətə çatdırılır. Bununla əlaqədar göstərilir ki, “...son dövrlərdə müasir Azərbaycan ədəbi dilinin tükənməz imkanlarından lazımınca və düzgün istifadə edilməsi diqqəti çəkir. Ədəbi dilimizin özünəməxsus inkişaf qanunauyğunluqlarına xələl gətirə biləcək yad ünsürlərin üzə çıxarılması və qarşısının alınması istiqamətində mütəxəssislər heç də həmişə çeviklik nümayiş etdirə bilmirlər. Nəticə etibarilə dövlət dilimizin tətbiqi sahəsində bir sıra problemlər özünü qabarıq şəkildə büruzə verir”². Ölkə Prezidentinin 2013-cü il tarixli Sərəncamı ilə “Azərbaycan dilinin qloballaşma şəraitində zamanın tələblərinə uyğun istifadəsinə və ölkədə dilçiliyin inkişafına dair Dövlət Proqramı” təsdiq edilmişdir. Proqramda Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının, Təhsil Nazirliyinin, Rabitə və İnformasiya Texnologiyaları Nazirliyinin, eləcə də yerli icra hakimiyyəti orqanlarının qarşısında bu vacib məsələnin həll edilməsi aşağıdakı kimi səciyyələndirilir: “Azərbaycan dilinin dövlət dili kimi inkişafında və dilin təmizliyinin qorunmasında, eləcə də ədəbi dil normalarına əməl olunmasının, reklamlarda, ictimai iaşə obyektlərində Azərbaycan dilinin leksik və qrammatik qaydalarının pozulmasının qarşısının alınmasında ictimaiyyətin iştirakının təmin edilməsi və opearitiv tədbirlər görülməsi məqsədilə qaynar xəttin yaradılması”³. Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının 70 illik yubileyinin keçirilməsi zamanı bir daha ölkə Prezidenti cənab İlham Əliyev ana dilinə daxil olan yad ünsürlər barədə fikrini bildirərək

¹ Xalq qəzeti. – 2012, 24 may.

² Xalq qəzeti. – 2012, 24 may.

³ Azərbaycan. – 2013, 11 aprel.

göstərmişdir ki, “Biz Azərbaycan dilinin saflığını təmin etməliyik. Əlbəttə, bizim vətəndaşlar, xüsusilə gənc nəsil nə qədər çox xarici dil bilsələr o qədər yaxşıdır. Ancaq ilk növbədə öz ana dilini bilməlidirlər. Digər tərəfdən, imkan verməməlidirlər ki, ana dilimizə yad kəlmələr daxil olsun. Buna ehtiyac yoxdur. Lüğətimiz o qədər zəngindir ki, bunu qorusaq və gələcək nəsillərə amanət kimi təhvil versək, bizim bu sahədəki ən böyük nailiyyətimiz olacaqdır”⁴.

Mətbuat dilinin leksik-terminoloji məsələlərinə həsr olunmuş tədqiqatlarda da ana dilinin zənginləşməsi mənbələrindən biri olaraq kütləvi informasiya vasitələrinin bir tərkib hissəsi kimi mətbuatın aparıcı rolu araşdırılmışdır. Azərbaycan dili lüğət tərkibinin leksik-terminoloji potensialının zənginləşməsi ilə əlaqədar Ə.Orucovun, M.Qasımovun, N.Məmmədlinin, S.Sadıqovanın, İ.Məmmədovun, Q.Məhərrəmlinin, N.Xudiyevin, Z.Ələsgərovun və digərlərinin tədqiqatlarında olduqca maraqlı fikir və mülahizələr vardır⁵.

Mətbuat dilinin qrammatik xüsusiyyətləri barəsində də bir sıra tədqiqatlar aparılmış, dissertasiyalar yazılmış, monoqrafiya və məqalələr çap etdirilmişdir. Bu sahədə M.Adilovun, Q.Kazımovun, A.Miriyevin, İlkin Əsgərin və digər tədqiqatçıların araşdırmaları müasir mərhələdə mətbuat dilinin normaları barədə yeni fikirlər irəli sürülməsinə mühüm bir stimül yaradır. Mətbuat dili və onun norma xüsusiyyətləri barədə aparılan tədqiqat işlərində normanın çoxşaxəli

⁴ Azərbaycan müəllimi. – 2015, 14 noyabr.

⁵ Orucov, Ə. “Əkinci” qəzetinin dili: / filologiya elmləri namizədi ... diss/ – Bakı, -1947, – 147 s.; Qasımov, M. Azərbaycan dili terminologiyasının əsasları / M.Qasımov. – Bakı: Elm, –1973. – 186 s.; Sadıqova, S. Azərbaycan dilinin terminologiyası / Məmmədli, N. Azərbaycan dilində alınma terminlər / N.Məmmədli. – Bakı: Elm və təhsil, – 2017. – 488 s.; S.Sadıqova. – Bakı: Elm, – 2011. – 378 s.; Məmmədov, İ. Qəzet dilinin leksikası / İ.Məmmədov. – Bakı: Elm və təhsil, – 2010. – 162 s.; Məhərrəmli, B. Mediada işlənən alınma sözlər / B.Məhərrəmli. – Bakı: Elm, – 2008. – 256 s.; Xudiyev, N. Radio, televiziya və ədəbi dil // N.Xudiyev. Seçilmiş əsərləri: [10 cildə], – Bakı: Elm və təhsil, – c. 3. – 2013. – 648 s.; Ələsgərov, Z. Azərbaycan dili terminoloji fondunun inkişafında müasir mətbuatın rolu: /Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru diss. Avtoreferatı (1990-2000-ci illər) / – Bakı, -2010. – 24 s.

problemləri araşdırılır. Müdafiyyə təqdim olunan bu dissertasiya işində isə konkret olaraq 2000-2015-ci illər dövründəki mətbuat nümunələrində işlənmiş beynəlxalq terminologiyanın norma məsələləri barədə bəhs edilir⁶.

Tədqiqatın məqsədi və vəzifələri. Tədqiqatdan məqsəd ana dilinin beynəlxalq terminologiya hesabına zənginləşmə imkanlarının norma çərçivəsində müəyyən edilməsindən ibarətdir. Bununla əlaqədar tədqiqatda aşağıdakı vəzifələrin yerinə yetirilməsi müəyyən edilir:

- Mətbuat dilində ekzotizm kimi işlənən terminologiyanın təhlili
- Dilin leksik-terminoloji tərkibində normaya çevrilən dil vahidlərinin təhlili
- Dildə sinonimləşmə yaradan terminologiyanın təhlili
- Morfoloji tərkibli müstəqil vahid kimi işlənən terminologiyanın təhlili
- Şəkilçi tərkibi əvəz oluna bilən terminologiyanın təhlili
- Sintaktik tərkibli terminologiyanın təhlili
- Ana dili mühitində formalaşan və beynəlxalq informasiya məkanına ingilis dilində daxil ola bilən sintaktik tərkibli dil vahidlərinin təhlili.

Tədqiqatın metodları. Tədqiqatda təsviri və müqayisəli-qarşılaşdırma metodundan istifadə edilmişdir. Təsviri metod sadəcə faktların sadalanması deyil, tədqiqata cəlb edilən materialın quruluşuna, məzmununa və normalılıq xarakterinə görə təhlilindən ibarətdir. Müqayisəli-qarşılaşdırma metodu isə beynəlxalq terminologiyanın müvafiq qarşılıqlarla müqayisəsinə tətbiq olunur.

Müdafiyyə çıxarılan əsas müddəalar:

- Mətbuat dilində işlənən beynəlxalq terminlərin normalaşması
- Mətbuat dilində normalaşma bilməyən ixtiyari terminlərin

⁶ Adilov, M. Qəzet dili / M.Adilov. – Bakı: ADU, – 1973. – 114 s.; Kazımov, Q. Seçilmiş əsərləri: [10 cildə] / Q.Kazımov. – Bakı: Nurlan, – c. 1. – 2008. – 560 s.; Мирийев, А. Грамматические нормы в языке азербайджанской печати (70-е годы): /автореферат дисс. ... кандидата филологических наук/ – Баку, -1980. – 33 с.; Əsgər, İ. Mətbuat dilində leksik norma pozuntuları: [Elektron resurs] // Mədəniyyət. – 2021, 21 fevral. URL: [medeniyyet. az/page/news/56136.html](http://medeniyyet.az/page/news/56136.html).

işlədilməsi

-Dilə müstəqil leksik vahid kimi daxil olan terminlər

-Mətbuat dilində işlənən və qrammatik quruluşunda hibridləşmə baş verən terminlər

-Mətbuat dilinə daxil olan sintaktik tərkibli terminlərin xarakteri

-Azərbaycan dili mühitində yaranan terminoloji səciyyəli vahidlərin beynəlxalq informasiya şəbəkəsindəki rolu.

Tədqiqatın elmi yeniliyi mətbuat dilində işlədilən qlobal xarakterli terminoloji vahidlərin norma çərçivəsində təhlil olunmasından və eyni zamanda, Azərbaycan məkanında yaranıb beynəlxalq informasiya məkanına ingilis dilində daxil olan yeni dil vahidlərinin müəyyən edilməsi ilə şərtlənir. Qlobal informasiya məkanının mövcudluğu o demək deyildir ki, burada aparıcı vasitə yalnız informasiyaların ifadə edildiyi dildən ibarətdir. Burada özünün inkişaf strategiyasına müvafiq anlayışları beynəlxalq aləmə çıxara bilən dilin də payının olması mümkündür. Azərbaycan dilində bu cür imkanların mövcudluğu istisna deyildir. İndiyəqədərki tədqiqat əsərlərində ana dili sözlərinin bu qayda üzrə beynəlxalq informasiya məkanına çıxması barədə mülahizələr söylənilməmişdir. Bu işdə həmin tipli dil vahidlərinin aşkara çıxarılıb təhlil edilməsi *tədqiqatın elmi yeniliyinin* bir istiqaməti hesab edilə bilər.

Tədqiqatın nəzəri və praktiki əhəmiyyəti. Beynəlxalq aləmdə baş verən sosial-siyasi, ictimai hadisələr, iqtisadi həyatdakı dəyişikliklər, həmçinin informasiya texnologiyalarının sürətli inkişafı yeni anlayışları bildirən söz və terminlərin yaranmasını tələb edir. Belə söz və terminlər isə qloballaşma mərhələsində sərhəd tanımadan çox sürətlə yayılır. Aydınır ki, belə sözlər başqa dillərə, o cümlədən Azərbaycan dilinə daxil olduqda onların unifikasiyası və normalaşdırılması zəruri tələbata çevrilir. Yenilikləri əks etdirən dil vahidləri isə, hər şeydən əvvəl, mətbuat səhifələrinə daxil olur. Onlara isə birbaşa standart qaydalar tətbiq edilə bilmir. Bu tədqiqatın *nəzəri əhəmiyyəti* ondadır ki, ayrı-ayrı mərhələlərdə dilə daxil olan yeni terminlərə tətbiq edilmək üçün əməli təcrübə qazanılır. İşin praktik əhəmiyyəti ondan ibarətdir ki, təhlilə cəlb edilən beynəlxalq terminoloji vasitələr üzrə izahlı lüğətlər hazırlana bilər. Belə bir lüğətdən əlavə

praktik vəsait kimi istifadə edilməsi də mümkündür.

Dissertasiyanın aprobasiyası və tətbiqi. Dissertasiyanın ümumi məzmununa aid məqalələr Azərbaycan Respublikası Prezidenti yanında Ali Attestasiya Komissiyasının təsdiq etdiyi məcmuələrdə dərc olunmuşdur. Eyni zamanda, işin məzmununa aid Respublika və beynəlxalq səviyyəli konfranslarda çıxışlar edilmişdir. Kafedranın təşkil etdiyi elmi seminarlarda mövzu ilə əlaqədar çıxışlar edilmiş və işin ayrı-ayrı fəsilləri həmin seminarlarda müzakirə olunmuşdur.

Dissertasiya işinin yerinə yetirildiyi təşkilatın adı. Tədqiqat işi Gəncə Dövlət Universitetinin Azərbaycan dili kafedrasında yerinə yetirilmişdir.

Dissertasiyanın struktur bölmələrinin ayrılıqda həcmi qeyd olunmaqla dissertasiyanın işarə ilə ümumi həcmi. Dissertasiya giriş, üç fəsil, nəticə, və ədəbiyyat siyahısından ibarətdir. Giriş 6 səhifə (11 990 işarə sayı), birinci fəslə 47 səhifə (91 406 işarə sayı), ikinci fəslə 40 səhifə (79 105 işarə sayı), üçüncü fəslə 31 səhifə (58 930 işarə sayı), nəticə 3 səhifə (5 101 işarə sayı), ədəbiyyat siyahısı 15 səhifə təşkil edir. Ümumilikdə dissertasiya 144 səhifə, 246 828 işarədən ibarətdir.

TƏDQIQATIN ƏSAS MƏZMUNU

Dissertasiyanın **Giriş** hissəsində mövzunun aktuallığı, işlənmə dərəcəsi əsaslandırılır, obyekt və predmeti, məqsəd və vəzifələri, tədqiqatın metodları, müdafiəyə çıxarılan müddəalar müəyyənləşdirilir, tədqiqatın elmi yeniliyi, nəzəri və praktiki əhəmiyyəti, tədqiqat işinin aprobasiyası və tətbiqi, dissertasiya işinin yerinə yetirildiyi təşkilatın adı, dissertasiyanın struktur bölmələrinin ayrılıqda həcmi və işarə ilə ümumi həcmi haqqında məlumat təqdim edilir.

Dissertasiyanın birinci fəslə *“Mətbuat dilində leksik vahid kimi işlənan beynəlxalq terminlər və norma”* adlanır. Bu fəslə aid müddəalar aşağıdakı yarımfəsillərdə şərh olunur:

I fəslin birinci paragrafı *“Dilin leksik-terminoloji tərkibində*

norma” adlanır. Bu yarımfəsildəki izahlar birbaşa ekzotizm termini və onunla bağlı fikir və mülahizələrə münasibətlə başlanır. Göstərilir ki, “*ekzotika*” sözünün özü hərfi mənada əksərən uzaq ölkələrin təbiəti ilə bağlı olan və digər ölkələrin əhalisi üçün qeyri-adi, yad görünən şey, adət və s. bildirən bir leksik vahid kimi lüğətlərə daxil edilmişdir. *Ekzotika* sözünün əsasında formalaşan və dilçilik termini kimi işlənən ekzotizm sözünün özünə münasibət isə ayrı-ayrı tədqiqat əsərlərində birmənalı olmamışdır. Dilçilik tədqiqat-larında bəzən ekzotizmlər başqa dillərdən, o cümlədən az tanınan dillərdən alınıb yerli koloriti canlandırmaq üçün işlənən sözlər kimi mənalandırılır⁷. Həmçinin ekzotizmlər hər hansı xalqın maddi və mənəvi həyatı ilə bağlı olan, ictimai psixologiyayı ifadə edən sözlər kimi təqdim olunur⁸. Ekzotizmlərlə bağlı fikir müxtəlifliyinə görə həmin dil vahidləri, eyni zamanda, realilərlə də eyniləşdirilir. Burada əsas motiv ondan ibarətdir ki, “*birincisi, bunlar həmhüdüd kateqoriyadır və onların işlədilməsi ilə başqa xalqlara məxsus etnik, mədəni, məişət etnoqrafik və mental xüsusiyyətlər qabarıqlaşdırılır*”⁹. Tədqiqat əsərlərində ekzotizmlərlə realilərin eyni söz qrupu kimi izah

⁷ Розенталь, Д.Е. Словарь справочник лингвистических терминов / Д.Е. Розенталь, М.А.Теленкова – Москва: Просвещение, –1976. – с. 533.

⁸ Мехтиева, Д.Г. Лексико-фразеологические и синтаксические проблемы художественного перевода (на основе переводов романов Л.Н. Толстого на азербайджанский язык): /автореферат дисс. ... кандидата филологических наук/ – Баку, -1988. – с. 12-13.

⁹ Ефремов, Л.П. Экзотическая лексика и вопрос ее калькирования: [Электронный ресурс] // Актуальные проблемы лексикологии. Тезисы докл. и сообщ. Всесоюзный научный конгресс (17-20 июня 1970 г.). -Минск: – 1970, – с. 4. URL: [www.translit.az/ANA%20 SEHIFE ana%20 sehife-2. htm.](http://www.translit.az/ANA%20SEHIFE%20ana%20sehife-2.htm); Верецагин, Е.М. Язык и культура /Е.М.Верецагин, В.Г.Костомаров. – Изд. 2-ое. – Москва: Русский язык, – 1976. – с. 71; Маринова, Е.В. Экзотическая лексика как лингвистический феномен: [Электронный ресурс]. URL: [www.translit.ru/rades vestniki journals /99990196 West filol 2003 1 \(3\) B 3-7. pdf](http://www.translit.ru/rades_vestniki_journals/99990196_West_filol_2003_1_(3)_B_3-7.pdf); Xəlilov, V. Müasir Azərbaycan dilinin leksikologiyası/ V.Xəlilov. – Bakı: Nurlan, – 2008. – s. 132-133; Филатова, Н.А. Русская Экзотическая лексика во французском языке и французская лексика в русском языке: /автореферат дисс. ... кандидата филологических наук/ – Москва, -2009. – с.2.

edilməsinə baxmayaraq, onların arasında incə fərqlər də vardır. Bu fərqlərin nəzərə alınması ona görə vacibdir ki, onların norma həddləri müəyyən edilə bilsin. Onların başlıca fərqi odur ki, birincisi, ekzotizmlər realilərdən daha geniş leksik-semantik mühitə malikdir, ona görə də ekzotizmlərin işlənmə dairəsi də əhatəlidir. Realilər isə milli etnik, məişət və mental xüsusiyyətlərə malik olmaqla daha çox bədii üslubda kolorit yaratmaq üçün işlədilir, digər üslublarda isə realilər əsas etibarilə kolorit yaratmaqdan daha artıq məlumat səciyyəli söz kimi işlənir. İkincisi, ekzotizmlər daxil olduğu dildə sinonim cərgə yaradır, tərcümə edilir və hətta dilin lüğət tərkibinə də norma hüquqlu söz kimi daxil ola bilər. Realilər isə tərcümə olunmur, sinonim yaratmır, dilin lüğət tərkibinə daxil ola bilmir. Daha sonra ekzotizmlər işləndiyi ilkin mərhələdə yad dil elementi sayılır, normalaşdıqdan sonra isə alınmaya çevrilir. Realilər isə alınmaya çevrilmir, hər hansı üslubda yad dil elementi səviyyəsində işlənir. Beləliklə, ekzotik sözlər daha çox başlıca mərhələdə ana dili üçün yad sayılan, dilin leksik tərkibinə daxil olmayan və normalaşmamış sözlər sayılır.

Azərbaycan dilindəki *dolma*, *cızdaq*, *cız-bız*, *xaşıl*, *quymaq*, *hörra*, *ayran*, *süzmə*, *fətir*, *lavaş* kimi yemək adları, *yapıncı*, *arxalıq*, *sirtov*, *patava*, *çəpkən*, *qıyqac*, *çuxa* kimi geyim adları, *bəy*, *xan*, *ağa* kimi titul bildirən adlar realilərə dair nümunələrdir. *Müsyö*, *madam*, *reverans* sözləri fransız, *tomoqavk*, *mokasin*, *viqvam* sözləri hindu, *salat* (namaz), *şəriət*, *tövbə*, *dirhəm*, *dinar* sözləri ərəb, *əndərun*, *birun* sözləri fars həyatı və məişəti üçün səciyyəvidir.

Ekzotizmlərlə realilərin əsas fərqləndirici cəhəti budur ki, ekzotizmlərin müvafiq qarşılığı mümkündür, realilər isə tərcümə edilməyən və bilavasitə qarşılığı olmayan dil vahidlərindən ibarətdir. Realilər hər hansı bir dilin özünəməxsus milli, mədəni, məişət həyatı ilə bağlı olan dil vahidləridir. Bunlara aid *lord*, *ledi*, *miss*, *funtsterlinq* (ingilis), *şiva*, *sari* (hind), *səlat* (namaz), *şərit*, *tövbə*, *dinar*, *dirhəm* (ərəb), *rial*, *birun*, *əndərun* (fars), *viqvam*, *mokasin*, *mustanq* (hindu), *rikşa* (Çin), *kimono* (yapon), *reverans* (fransız), *batono*, *xaçapuri*, *genesvale* (gürcü) kimi sözləri nümunə göstərmək olar.

I fəslin birinci paragrafının birinci yarımbölməsi “*Sadə söz kimi işlənənlər*” adlanır.

Müasir Azərbaycan mətbuatında lüğət tərkibi üçün leksik-semantik cəhətdən normallaşmamış sayılan, mənası kütləviləşməyən və struktur tərkibcə kök-şəkilçi hissələrinə ayrılı bilməyən ekzotik tipli bir çox sözlərə rast gəlmək olur. Bunlara nümunə kimi aşağıdakıları misal göstərmək olar: *fiasko* (“Kaspi”, 6 noy., 2014; “Azadlıq”, 14 sent., 2013); *baner* (“Azadlıq”, 28 sent., 2015); “Həftə içi”, 20-30 noy., 2015); *tvit* (“Kaspi”, 6 noy., 2014); *patron* (“Mövqe”, 30 avq., 2014); *insident* (“Demokratik dövlət”, 10 fev., 2015); *dosye* (“Demokratik dövlət”, 10 fev., 2015). Mətbuat dili kütləvi informasiya vasitəsi olduğu halda, Azərbaycan dilində müvafiq qarşılığı işlənən belə sözlərdən istifadəyə, əslində, heç bir ehtiyac yoxdur. Bu cür sözlərin işlədilməsi praktik olaraq anlaşılmanı anlaşsızlığa gətirib çıxarır. Məsələn, *fiasko* sözü italyanmənşəlidir, mənası uğursuzluq deməkdir; *derbi* sözü ingilis mənşəlidir, mənası *yarış* deməkdir; *brend* sözü ingilis mənşəlidir, mənası *üstün* anlayışına uyğundur; *tvit* sözü ingilis dilinə məxsusdur, mənası *rişxənd* deməkdir, *patron* sözü latın dilinə məxsusdur, mənası *himayəçi, rəhbər, sahibkar* deməkdir; *insident* sözü mənşəcə latın dilinə məxsusdur, mənası *qarşıdurma* deməkdir; *dosye* sözü fransız dilinə məxsusdur, *sənədlər toplusu* deməkdir. Bu sözlərin bəziləri “Azərbaycan dilinin orfoqrafiya lüğəti”nə daxil edilmişdir ki, (*fiasko*, s. 245; *derbi*, s. 165; *brend*, s. 103; *patron*, s. 539; *insident*, s. 324)¹⁰ kütləviləşmə baxımından onlar elə də ciddi əhəmiyyət daşımur.

Mətbuat dilində işlənən və leksik-semantik cəhətdən mənimsənilməyən ekzotik tipli dil vahidlərinin bir qismi də şəkilçi tərkibi ilə birlikdə bir vahid kimi formalaşmış sözlərdən ibarətdir. Sadə tərkibli sözlərdə olduğu kimi kök-şəkilçi tərkibi ilə bir vahid şəklində formalaşmış sözlərin də Azərbaycan dilində müvafiq qarşılığı vardır. Mətnə Azərbaycan dili üçün səciyyəvi olan və kütləvi anlaşılıqlıq səviyyəsi məqbul olan sözlərdən imtina edilərək yabançı dil ünsürlərinə meyil göstərmək heç də qloballaşmanın tələbi kimi qiymətləndirilməməlidir. Mətbuat dilində ana dilinin leksik-

¹⁰ Azərbaycan dilinin orfoqrafiya lüğəti / Layihənin rəhbəri A.Axundov, red. İ.Məmmədli. – Bakı: Şərq-Qərb, – 2013. – 840 s.

semantik nüfuzunun canlandırılması məqsədilə bu dildə norma tələblərinə cavab verən sözlərin işlədilməsinə daha çox üstün şərait yaradılmalıdır. Çünki yad dil ünsürlərindən istifadə başqa dilə məxsus lokallığı canlandırmaq əvəzinə, əksinə, onun anlaşılmaz olmasına gətirib çıxarır.

I fəslin birinci paraqrafının ikinci yarımbölməsi “*Düzəltmə söz kimi işlənənlər*” adlanır.

Mətbuat dilində işlənən ekzotik xarakterli sözlərin şəkilçi tərkibli qismi Azərbaycan dilində hissələrə bölünə bilmədiyi üçün onlar sadə söz hüquqlu vahidlər sayılır. Bunların mətbuatda işlənən və kütləviləşmə baxımından norma hüququ qazanması naməlum görünən qisminə dair aşağıdakıları nümunə göstərmək olar: *Logistika* (“Yeni Azərbaycan”, 29 noy., 2014); *konsiyerj* (“Palitra”, 25 iyun, 2012), *inklüziv* (“Azərbaycan müəllimi”, 26 iyun, 2015); *preventiv* (“Yeni Azərbaycan”, 29 noy., 2014); *deaktiv* (“Kaspi”, 6 noy., 2014); *moderator* (“525-ci qəzet”, 2 dek., 2014) və s. *Logistika* sözü yunan mənşəlidir, əslində riyazi termindir. “Azərbaycan dilinin izahlı lüğəti”ndə qeydə alınmamışdır. *Konsiyerj* sözü fransız dilinə məxsusdur, mənası mehmanxanada “təsərrüfat nəzarətçisi” deməkdir.

Mətbuatda *-ist* tərkibli *pessimist* və *optimist* sözlərinin işlənməsinə təsadüf edilir. *Pessimist* və *optimist* sözlərinin hər ikisi latınmənşəlidir. Bu sözlər terminoloji xarakterli olmadığı üçün ümumdil səviyəsindəki leksik vahidlərin tərkibinə daxil deyildir. Ancaq məhdud dairədə, xüsusilə mətbuat dilində işlədilir. Azərbaycan dilində *pessimist* sözü özünün tam qarşılığı olan *bədbin* sözü ilə ifadə olunur. *Optimist* sözünün qarşılığı isə *nikbin* sözüdür. Hər iki söz farsmənşəli olmasına baxmayaraq, ana dilində çoxdan mənimsənilmiş və leksik normalara cavab verən vahidlərdən ibarətdir. Azərbaycan dilində həmin sözlər *ümitsiz* və *ümidli* qarşılıqları ilə ifadə olunur. Qeyd etmək lazımdır ki, *pessimist* və *optimist* sözləri Azərbaycan dili üçün yeni deyildir. Bu sözlər rus dilində işlənmiş və Azərbaycan dilində daha çox *bədbin* və *nikbin* qarşılıqları ilə verilmişdir. Latınmənşəli *pessimist* və *optimist* sözlərinin hazırda işlədilməsi, əslində, heç bir lokal ekzotik anlayış vəd etmir. Sadəcə bu sözlərə mətbuatda meydan verilməsi həm ana

dilindəki qarşılıqları unutturur, həm də uzun zamanlar alınma kimi işlədilən *bədbin* və *nikbin* sözlərinin işlədilmə potensialını azaldır.

I fəslin ikinci paragrafı “*Dilin leksik-terminoloji tərkibində informativliyə görə normaya çevrilən sözlər*” adlanır.

Dilin leksik-terminoloji tərkibində normalaşmaya meyilli olan ekzotik xarakterli sözlər, xüsusən mətbuatda intensivləşən və müəyyən dərəcədə populyarlaşan vahidlərdən ibarətdir. Həmin tipli sözlərin bir çoxunun Azərbaycan dilində, demək olar ki, birbaşa qarşılığı olmur. Odur ki, həmin sözlərin anlayışı lüğətlərdə izahedici qaydada verilir. Azərbaycan mətbuatında işlənən və leksik-semantik cəhətdən normalaşmaya meyilli olan sözlər başqa dillərdə də normaya uyğun şəkildə işlədilə bilər. Odur ki, terminoloji alınmalarla bağlı olan tədqiqat əsərlərində həmin tipli sözlər beynəlxalq terminlər kimi səciyyələnilir¹¹. Mətbuatda bu qəbildən olan aşağıdakı kimi sözlərin işlədilməsinə rast gəlmək olur. *Unikal* (latınmənsəli, qeyri-adi, maraqlı - “Mədəniyyət”, 29 okt., 2009); *butik* (fransızmənsəli, bahalı kiçik mağaza; “Kaspi”, 29 noy., 2014); *konfesesiya* (latınmənsəli, dini icma; “Həftə içi”, 17 noy., 2015); *Legitim* (latınmənsəli, qanuni, qanunauyğun; “Azadlıq”, 14 okt., 2009, “Palitra”, 12 noy., 2009) və s.

Ərəb-farsmənsəli sözlərin bir çoxu zaman-zaman Azərbaycan dilinin nitq normalarının tələbinə uyğunlaşaraq, hətta öz ilkin quruluşundan fərqli şəkllə düşmüşdür. Məsələn, *adam, ağıl, xırman, qayda, fayda, müştəri, rahat, saat, salam, ramazan, farağat, taxt, cümlə, sinif, hörmət, fikir, şəhər, zəhər, bahar, qiymət, nasaz, kamal*

¹¹ Xəlilov, B. Müasir Azərbaycan dilinin leksikologiyası / B.Xəlilov. – Bakı: Nurlan, – 2008. – s. 38-70; Xəlilov, B. Dil mədəniyyəti / B.Xəlilov. – Bakı: Papirus NP, – 2016. – s. 56; Qasimov, M. Azərbaycan dili terminologiyasının əsasları / M.Qasimov. – Bakı: Elm, –1973. – s.146; Sadiqova, S. Azərbaycan dili terminologiyasının nəzəri problemləri / S.Sadiqova. – Bakı: Elm, – 2002. – s.130; Məhərrəmli, Q. Mediada işlənən alınma sözlər / Q.Məhərrəmli. – Bakı: Elm, – 2008. – s.146; Məhərrəmli, Q. Jurnalistika terminləri lüğəti / Q.Məhərrəmli. – Bakı: Altun kitab, – 2016. – s.43; Xəlilova, S. İnternasional terminlər / S.Xəlilov. – Bakı: Maarif, – 1991. – s. 141.

kimi sözlər də əslindən fərqli olaraq Azərbaycan dilinin saitlər sırasına məxsus ardıcılıq müşahidə edilir.

I fəslin üçüncü paragrafı “*Dilin leksik-terminoloji tərkibində sinonimləşmə yaratmaqla normaya çevrilən sözlər*” adlanır.

Dilçilik ədəbiyyatında terminoloji sinonimlilik məqbul hal sayılmasa da¹², mətbuat dilində işlənən terminlərin müəyyən qismində sinonimliyin mövcudluğu müşahidə edilir. Bunların bir qismində Avropa dillərinə məxsus terminlərin ərəb-fars mənşəli olanları əvəz etmə meyilliyi, digər qismində Avropa dillərinə məxsus olan terminlərin işlədilməsində üstünlük qazanmaq meyilliyi, bəzilərində isə hətta Azərbaycan dili qarşılıqları ilə münasibətdə daha artıq işlədilməyə meyillilik müşahidə edilir. Azərbaycan dilində işlənən ərəb və fars dillərinə məxsus terminlərin əvəz olunması meyilliyi ilə əlaqədar aşağıdakı kimi sözlərin qarşılaşdırılması müşahidə edilir: *Ombudsman* (isveç) - *müvəkkil* (ərəb) (“Azərbaycan”, 7 okt., 2015; “Kaspi”, 12 avq., 2013); *Ofis* (ingilis) - *idarə* (ərəb) (“Azərbaycan müəllimi”, 13 sent., 2013; *Sivil* (latın) - *azad* (fars) (“Kredo”, 25 may., 2013); *interval* (latın) - *məsafə* (ərəb) (“Kredo”, 12 avq., 2002; “Azərbaycan”, 15 yan., 2003) və s. Ərəb-fars mənşəli sözlərin bir çoxu zaman-zaman Azərbaycan dilinin nitq normalarının tələbinə uyğunlaşaraq, hətta öz ilkin quruluşundan fərqli şəkllə düşmüşdür. Məsələn, *adam, ağıl, xırman, qayda, fayda, avam, davam, müştəri, rahat, salam, namaz, fərəğat, taxt, cümlə, sinif, hörmət, fikir, şəhər, bahar, qiymət, qismət, nasaz, kamal, xalq, dəstə* kimi sözlər də əslindən fərqli olaraq Azərbaycan dilinin saitlər

¹² Qasımov, M.Ş. Azərbaycan dili terminologiyasının əsasları / M.Qasımov. – Bakı: Elm, – 1973. – s.106; Левковская, К.А. Теория слова / К.А.Левковская. – Москва: Высшая школа, – 1961. – с.55-71; Галкина-Федорук, Е.М. Современный русский язык. Лексика / Е.М.Галкина-Федорук. – Москва: изд-во Московского ун-та, – 1954. – с.117; Лотте, Д.С. Основы построения научно-технической терминологии / Д.С.Лотте. – Москва: Изд. АН СССР, – 1961. – с.57-64; Реформатский, А.А. Что такое термин и терминология // Вопросы терминологии. – Москва: Изд. АН СССР, – 1961, – с. 52; Sadiqova, S. Azərbaycan dili terminologiyasının nəzəri problemləri / S.Sadiqova. – Bakı: Elm, – 2002. – s. 130.

sırasına məxsus ardıcılıq müşahidə edilir.

Dissetasiyanın ikinci fəslı “*Mətbuat dilində morfoloji tərkibli vahid kimi işlənən beynəlxalq terminlər və norma*” adlanır. Bu fəslə aid müddəalar aşağıdakı yarımfəsillərdə izah olunur:

II fəslin birinci paraqrafı “*Kök-şəkilçi tərkibi üzrə işlənən terminlərdə norma*” adlanır.

Bu yarımfəsildə mətbuat dilindəki o kök-şəkilçi tərkibli sözlərdən bəhs edilir ki, onların şəkilçi hissəsinin əvəz olunma imkanları istisna sayılmır. Başqa sözlə, həmin dil vahidlərində şəkilçi tərkibinin əvəz olunma dərəcəsinin müəyyənləşdirilməsi əsas məqsəd hesab olunur. Bu da təsadüfi deyildir. Çünki artıq Azərbaycan dili özünün müstəqilliyi sayəsində daxili inkişaf potensialını xeyli zənginləşdirmişdir. Bu da ona imkan verir ki, başqa dillərə məxsus olan və mətbuat dilində münbit işlənmə mühiti qazanan sözlər ya bütövlükdə ana dilinin leksik-semantik potensialına uyğun olaraq müvafiq qarşılıqla əvəz edilsin və ya mümkün halda sözün şəkilçi hissəsində dəyişiklik aparıla bilsin. Azərbaycan dilinə daxil olmuş kök-şəkilçi tərkibli sözlərin müəyyən qisminə şəkilçinin müvafiq qarşılıqla əvəz edilməsi ənənəsi mövcuddur. Məsələn, ərəb-farsmənşəli *naəlac-ələcsiz, namürüvvət-mürvətsiz, bişüür-şüursuz, bihəya-həyasız, bivəfa-vəfasız, binamus-namusuz*; Avropa dillərindən daxil olmuş *traktorist-traktorçu, proqrammist-proqramçı, terrorist-terrorçu, modelyer-modelçi* sözlərində olduğu kimi. Artıq bu tipli sözlərdə Azərbaycan dili şəkilçiləri intensivləşdiyi üçün norma hüququ qazanmışdır. Bu halda həmin tipli sözlərin mənbə dildəki şəkilçilərlə işlənməsində paralellik aradan qaldırılmalıdır. Çünki dil norması paralelliyi sevmir və norma sabitliyi möhkəmləndikcə variantlığın aradan qalxması labüd olur. Nəzərə almaq lazımdır ki, həmin sözlərin müəyyən qisminin şəkilçi tərkiblərinin Azərbaycan dili qarşılığı əvəz olunmuş variantı “Orfoqrafiya lüğəti”ndə də qeyd alınmışdır: *kreditçi* (kreditor, s. 372); *separatçı* (separator, s. 590); *aktivləşdirmə* (aktivizasiya, s. 36); *doqmatizm* (doqmatiklik, s.

188)¹³.

II fəslin ikinci paraqrafı “*Kök-şəkilçi tərkibli terminlərdə şəkilçinin əvəzlənməsi norması*” adlanır.

Bu yarımfəsildə o terminlər barəsində bəhs edilir ki, onların şəkilçi tərkibinin Azərbaycan dili qarşılıqları ilə tam əvəzlənməsi mümkün olsun. Belə əvəzlənmədə Azərbaycan dilinə məxsus şəkilçilər əcnəbi söz tərkibində artıq intensivləşmiş və sabit normaya düşmüşdür. Mətbuat dili həmin tipli sözlərin kütləvişləşməsində olduqca mühüm rol oynayır. Onu da nəzərə almaq lazımdır ki, Azərbaycan dilinin daxili leksik-semantik və qrammatik potensialı güclü olduğu üçün əcnəbi sözlərin tərkibindəki şəkilçilərin uyğun qarşılıqla əvəzlənməsi və normalaşması daimi bir prosesə çevrilmişdir. Məmməd Qasimov haqlı olaraq yazır: “Alınma terminlərdəki bütün dəyişikliklər Azərbaycan dilinin qanunlarına uyğun şəkildə aparılır. Terminologiyada feilin müəyyən terminoloji mənaya malik formalarından da tez-tez istifadə edilir: *коллективизация-kollektivləşdirmə, электрификация-elektrikləşdirmə, нормирование-normalaşdırma*”¹⁴.

Mətbuat dilində də buna uyğun olaraq müvafiq şəkilçilərin əvəzlənməsinə və normalaşmasına dair nümunələr işlədilir. “*Bütün normalaşma hallarında Azərbaycan dilinin daxili potensialı və normalaşma prosesləri öz təsirini göstərir*”¹⁵. Kök-şəkilçi tərkibinə ayrıla bilən sözlər düzəltmə, ayrıla bilməyən sözlər isə bütöv tərkibli söz kimi qəbul edilir. Beləliklə, Azərbaycan dilində beynəlxalq tipli alınmaların o qismi düzəltmə söz normasının tələblərini ödəyir ki, onlar mənəbə dildə yox, Azərbaycan dilində kök-şəkilçi tərkibinə ayrıla bilsin və bu dildə müstəqil şəkildə işlənsin. Beləliklə, mətbuat dilində beynəlxalq tipli terminlərin şəkilçi tərkibində normaya uyğun şəkilçi əvəzlənməsinə dair nümunələrin hətta mənəbə dildəki

¹³ Azərbaycan dilinin orfoqrafiya lüğəti / – Bakı: Şərq-Qərb, – 2013. – 840 s.

¹⁴ Qasimov, M.Ş. Azərbaycan dili terminologiyasının əsasları / M.Ş.Qasimov. – Bakı: Elm, – 1973. – s. 158.

¹⁵ Sadiqova, S. Azərbaycan dili terminologiyasının nəzəri problemləri /S.Sadiqova. – Bakı: Elm, – 2002. – s. 76.

şəkilçilərlə paralel işlənməsinə də təsadüf edilir: *lobbizm* (“Mədəniyyət”, 29 okt., 2014); *lobbiçilik* (“Kaspi”, 4 noy., 2014); *separatizm* (“Mövqe”, 30 avq., 2014); *separatçılıq* (“Kaspi”, 14 noy., 2014); *Kollektivizm* (“Demokratik cəmiyyət”, 20 fev., 2015) - *kollektivçilik* (“Azadlıq”, 29 sent., 2003); *fundamentalizm* (“Həftə içi”, 17 noy., 2004); - *fundamentalçılıq* (“Gündəm xəbər”, 12 avq., 2007); *aktivizasiya* (“Bakı xəbər”, 16 apr., 2007);- *aktivləşmə* (“Mədəniyyət”, 29 okt., 2014) və s.

II fəslin üçüncü paragrafı “*Beynəlmiləl terminlərin əks qarşılıq münasibətində işlədilməsi meyilləri*” adlanır.

Beynəlmiləl terminlərin müəyyən qismi Azərbaycan dilinin daxili leksik-semantik potensialının imkanlarına görə tam qarşılıqla əvəzlənməyə meyilli olur. Belə qarşılıqlar mətbuatda, demək olar ki, əksərən birmənalı şəkildə ana dili qarşılığı üzrə işlənmir. Onların işlənməsində paralelləşmə meyilləri də müşahidə edilir. Əlbəttə ki, eyni anlayış bildirən sözlərin variant şəklində paralel olaraq işlədilməsi norma baxımından nöqsanlı sayılmalıdır. Buna baxmayaraq, mətbuat dilində ana dili qarşılığı əvəzində əcnəbi terminlərin işlədilməsi sanki bir qaydaya çevrilmişdir.

Azərbaycan mətbuatında ana dili qarşılığı mövcud olan və orfoqrafiya lüğətində qeydə alınan qarşılıqların əvəzində işlədilən aşağıdakı kimi beynəlxalq terminlərdən istifadə edilməsi faktlarına təsadüf edilir: *subsidiya* (“525-ci qəzet”, 27 dek., 2014); -*yardım* (Orfoq. lüğ., s. 734); *elektorat* (“Kaspi” qəz., 4 noy., 2014) - *seçici* (Orfoq. lüğ., s. 588); *kompensasiya* (“Yeni Azərbaycan”, 28 noy., 2014); *ödəmə* (Orfoq. lüğ., s. 734); *manipulyasiya* (“Yeni Azərbaycan”, 29 noy., 2014)-*hiyləbazlıq* (Orfoq. lüğ., s. 291); *kreativ* (“Xalq qəzeti”, 18 dek., 2014)- *yaradıcı* (Orfoq. lüğ., s. 733); *harmoniya* (“Azadlıq”, 14 sent., 2015)- *nizam* (Orfoq. lüğ., s. 508); *delimitasiya* (“Həftə içi”, 20-30 noy., 2015)- *ayırıc* (Orfoq. lüğ., s. 62).

Mətbuat dilində *ratifikasiya* termini təsdiqləmə mənasında işlədilir. *Ratifikasiya* termini mənşəcə latın dilinə məxsusdur. *Ratifikasiya* termini konkret olaraq dövlət tərəfindən müəyyən müqavilələrin təsdiq olunması mənasında işlədilir.

Dislokasiya termini daha çox hərbi sahədə qoşunların yer dəyişərək strateji mövqedə yerləşdirilməsi mənasında işlədilir. Azərbaycan dilində həmin terminin əvəzinə, *yerləşdirmə* sözünün terminləşdirilərək işlədilməsində maneə yoxdur. Normaya görə də Azərbaycan dilinə məxsus variant daha münasib görünür.

Repsodent termini mənşəcə ingilis dilinə məxsusdur. Hərfi mənada cavab deməkdir. *Repsodent* termini anket sorğularına cavab verən şəxs mənasında işlədilir. *Repsodent* termini küçədə, bayırda hansısa bir ictimai-siyasi tədbir (seçki, ictimai nüfuz) ilə bağlı rəyi soruşulan şəxslərə aid edilir. *Repsodent* termini “Orfoqrafiya lüğəti”ndə qeydə alınmamışdır. Azərbaycan dilində bu terminin ən münasib qarşılığı kimi sorğuçu sözünə üstünlük verməkdən və onu terminləşdirib işlətməkdən ibarətdir. Mətbuat dilində beynəlxalq informasiya məkanında işlədilən terminlərə xüsusi bir maraq yarandığından Azərbaycan dilində müvafiq qarşılığı olan və ya uyğun qarşılıq düzəldib terminləşdirilə bilən sözlərin əvəzinə, Avropa dillərindən sözləməyə daha çox üstünlük verildiyi müşahidə edilir.

Bu tipli sözlər mətbuat dilində xeyli miqdardadır. Onların kütləviləşdirilərək normalaşmasına cəhd göstərməkdənsə, ana dili sözlərinin semantik potensialının genişləndirilməsi qayğısına qalmaq daha məqsədəuyğun sayılmalıdır.

Dissertasiyanın üçüncü fəslə “*Mətbuat dilində sintaktik tərkib kimi işlənən beynəlxalq terminlər və norma*” adlanır. Bu fəslə aid müəddəalar aşağıdakı yarım fəsillərdə izah edilir:

III fəslin birinci paragrafı “*Mətbuat dilində işlədilən mürəkkəb quruluşlu terminlərdə norma*” adlanır.

Bu yarım fəsildə mənə müstəqilliyini qismən saxlayan və söz tərkibində prefiks səciyyəsi daşıyan beynəlxalq termin-yaratma vasitələrinin iştirakı ilə düzələn mürəkkəb terminoloji vasitələrin normalaşma məsələləri barədə bəhs edilir. Doğrudur, bu quruluşdakı terminlər bir çox hallarda müstəqilləşərək bütöv bir vahid təəssüratı yaradır. Ancaq həmin terminlərin prefiks xarakterli tərkibləri qismən müstəqil mənalarını saxladığına görə onları mürəkkəb quruluşlu vahidlər kimi qəbul etmək mümkün hesab edilir. S.Cəfərov bu tipli terminləri sintaktik söz yaradıcılığına aid nümunə hesab edir və söz

yaradıcılığının ən qədim növlərindən biri kimi nəzərə alır¹⁶. Sintaktik yolla düzələn mürəkkəb quruluşlu digər terminlər barədəki tədqiqatlarda da həmin tipli sözlər qədim sözyaratma mərhələsinin məhsulu hesab edilir¹⁷.

Müasir mətbuatda mürəkkəb quruluşlu terminlərin üç əsas növünün işlədilməsi müşahidə edilir. Bunlar sözləri kimi işlənən beynəlmiləl terminyadıcı elementlərin iştirakı ilə *düzəlmiş terminlərdən*, *qoşatərkibli terminlərdən* və *kalka olunmuş terminlərdən* ibarətdir. Sözləri vasitələrinin iştirakı ilə formalaşan *mürəkkəb quruluşlu terminlərə* dair aşağıdakı nümunələri misal göstərmək olar:

Anti- tərkibi. *Anti- tərkibi* mənşəcə latın dilinə məxsus müstəqil sözdür. Mənası əks, zidd anlayışından ibarətdir. *Anti-tərkibi* Azərbaycan dilində söz müstəqilliyini itirərək sözləri şəkilçi funksiyasını daşıyır. Bununla birlikdə Azərbaycan dilində sözləri olmadığı üçün həmin tərkibin iştirakı ilə düzələn sözləri quruluşca mürəkkəb hesab etmək mümkündür.

Antimonopol termini burada *antiinhisar* mənasında işlənmişdir. Göründüyü kimi, terminin *monopol* tərkibi ərbmənsəli *inhisar* sözünün əvəz edilməsi məqsədilə işlənmişdir. Bu da norma üzərində yeni norma yaratmaq əməliyyatının təzahürüdür. Məqsəd isə ana dili normasının sabitliyinin saxlanılmasından ibarət olmalıdır.

Mətbuat dilində prefiks xarakterli sözyaratma vasitələrinin iştirakı ilə formalaşmış sözlərin işlədilməsi hər hansı müasir anlayışların çatdırılması məqsədinə xidmət edir. Oudur ki, onların müəyyən qismi orfoqrafiya lüğətində qeydə alınsa da bəziləri hətta

¹⁶ Cəfərov, S. Müasir Azərbaycan dili / S.Cəfərov. – Bakı: Maarif, – 1970. –s.104-105; Cəfərov, S. Müasir Azərbaycan dili / S.Cəfərov. – Bakı: Şərq-Qərb, – 2007. – 194 s.

¹⁷ Qasımov, M. Ş. Azərbaycan dili terminologiyasının əsasları / M.Qasımov. – Bakı: Elm, – 1973. – s.130-145; Рамстедт, Г.И. Введение в алтайское языкознание. Морфология / Г.И.Рамстедт. – Москва: изд.-во Инстр. лит. – 1957. – с.27-29; Баскаков, Н.И. Историко-типологическая морфология тюркских языков / Н.И.Баскаков. – Москва: Наука, –1979. – с. 73-75.

lüğətə daxil olmamışdır. Bununla belə, həmin terminlərdə beynəlxalq informasiya məkanına məxsus olan anlayışlar bildirildiyinə görə onları, xüsusən mətbuat dili üçün normativ saymaq mümkündür. Mürəkkəbtərkiibli belə terminlərə dair aşağıdakıları nümunə göstərmək olar: *postneft* (“Azadlıq”, 29 sen., 2015); *meqapolis* (“Mədəniyyət”, 31 okt., 2014); *meqaportal* (“Azərbaycan müəllimi”, 20 dek., 2015); *texnopark* (“Respublika”, 31 yanvr., 2014); *interfaks* (“Kaspi”, 4 noy., 2014); *multikopter* (“Xalq qəzeti”, 28 dek., 2014); *teleportasiya* (“Kaspi”, 5 noy., 2014); *interfaks* (“Kaspi”, 4 may, 2014); *videoslayd* (“Həftə içi”, 28-30 noy., 2015); *mikrosoft* (“Respublika”, 13 sent., 2013); *stereofoniya* (“Kaspi”, 8 noy., 2014), *Avroviziya* (“Yeni Azərbaycan”, 12 noy., 2014) və s. Bu terminlərdən “Orfoqrafiya lüğəti”ndə qeydə alınanları aşağıdakılardır: *meqapolis* (Orfoq. lüğ., s. 455); *texnopark* (Orfoq. lüğ., s. 660); *interfaks* (Orfoq. lüğ., s. 324); *stereofoniya* (Orfoq. lüğ., s. 622).

Nümunə göstərilən *postneft*, *meqapolis*, *meqaportal*, *texnopark*, *interfaks*, *multikopter*, *teleportasiya*, *interfaks*, *videoslayd*, *mikrosoft*, *stereofoniya*, *Avroviziya* sözləri lüğətdə qeydə alınmamışdır. Müasir informasiya prosesi ilə əlaqədar olaraq mətbuat dilinə axımla gələn bir çox terminlər də bunlar kimi lüğətdə qeydə alınmamışdır. Mümkündür ki, onların müəyyən qismi informasiya intensivliyi qazanmaqla normalaşma prosesi keçirə bilsin. İntensivləşə bilməyən elementlər isə, əlbəttə ki, işləklidən çıxmağa məhkumdur.

III fəslin ikinci paragrafı “*Mətbuat dilindəki söz birləşməsi quruluşlu terminlərdə norma*” adlanır.

Beynəlxalq aləmdə kommunikativ əlaqələr artdıqca və genişləndikcə informasiya intensivliyi də güclənir. Bu da yeni anlayışların ifadəsini təmin etmək üçün yeni terminoloji vasitələrin formalaşmasını zəruriləşdirir. Nəticədə sözyaratma prosesi üçün yeni üsullar və qaydalar meydana gəlir. Onlardan biri də söz birləşməsi quruluşlu terminlərin yaranması üsulundan ibarətdir. Müasir mətbuatda işlənən söz birləşməsi quruluşundakı terminlər tərkibcə birinci, ikinci və üçüncü növ təyini söz birləşməsindən ibarət olur.

Avropamənşəli sözlərlə ifadə olunan termin-söz birləşmələrinin

tərəfləri, birincisi beynəlxalq informasiyaların əsas daşıyıcı elementlərindən ibarətdir. İkincisi, bu cür termin-söz birləşmələrini təşkil edən tərəflər ya Azərbaycan dilində mənimsənilərək normalaşmış vahidlərlə ifadə olunur və ya söz birləşməsi daxilində onların mənası anlaşılıqlıq təsəvvürü yaradır. Üçüncüsü, hansı növdən ibarət olmasına baxmayaraq, termin söz birləşmələri ana dilinin daxili qanunauyğunluqları əsasında formalaşır. Azərbaycan dilinin beynəlxalq informasiya məkanı ilə əlaqələrinin artdığı, genişləndiyi və şaxələndiyi indiki şəraitdə tərəfləri Avropa dillərinə məxsus elementlərlə ifadə olunan söz birləşmələrinin işlənməsində xüsusi üstünlük müşahidə edilir. Bununla yanaşı, həmin söz birləşmələri, əlbəttə ki, norma baxımından mənbə dildəki qrammatik xüsusiyyətləri əks etdirmir. Onların mətbuat dilində işlədilməsinin qrammatik mexanizmi bilavasitə Azərbaycan dilinin normaları əsasında baş verir. Bu da onda özünü qabarıq şəkildə göstərir ki, məsələn, birinci növ təyini söz birləşmələrində təyin-təyinolunan prinsipi aqlütinativ mexanizmlə ifadə olunduğu kimi, ikinci və üçüncü növ təyini söz birləşməsindəki terminlər struktur cəhətdən Azərbaycan dilinin qrammatik vasitələri ilə əlaqələndir. Digər tərəfdən, onu da qeyd etmək vacibdir ki, müasir beynəlxalq informasiya məkanında Azərbaycan dili normalaşma baxımından öz nüfuzunu artırdığı üçün terminlərin müəyyən qisminin tərəfləri həm Azərbaycan sözləri ilə, həm də Azərbaycan dilində uzun zamanlar ərzində işlənilib özünü külləşmiş ərəb-fars mənşəli elementlərlə də ifadə olunur. Bunlara aid aşağıdakı nümunələri misal göstərmək olar: a) *birinci növ təyini söz birləşməsi quruluşunda*; Avropa mənşəli tərkiblərlə işlənənlər: *total terror* (“Kaspi”, 5 noy., 2015); *global birja* (“Mövqe”, 30 avq., 2014); *geostrateji perspektiv* (“525-ci qəzet”, 2 dek., 2014); *ekoloji genosid* (“Respublika”, 30 yanvr., 2014); *aqrar sektor* (“Mövqe”, 30 avq., 2014); Azərbaycan dili sözləri ilə işlənənlər: *yolxucu agent* (“Respublika”, 30 yanvr., 2014); *qızıl depozit* (“Yeni Azərbaycan”, 28 noy., 2014); *beynəlxalq konvensiya* (“Palitra”, 29 yanvr., 2003) və s.; b) *ikinci növ təyini söz birləşməsi quruluşunda*; Avropamənşəli tərkiblərlə işlənənlər: *dizayn konsepsiyası* (“Xalq qəzeti”, 30 dek., 2014); *turizm potensialı* (“Yeni

Azərbaycan”, 20 noy., 2014); *deputat korpusu* (“525-ci qəzet”, 3 dek., 2002); Azərbaycan dili sözləri ilə işlənənlər: *teatr dili c) üçüncü növ təyin söz birləşməsi quruluşunda*: Avropamənşəli tərkiblərlə işlənənlər; *medianın tipologiyası* (“Gündəm xəbər”, 12 iyul, 2002); *jurnalistikanın sosiologiyası* (“Səs”, 18 noy., 2012); *informasiyanın kodlaşdırılması* (“Azərbaycan müəllimi”, 12 apr., 2010); Azərbaycan dili sözləri ilə işlənənlər: *teleradio yayımları* (“Yeni Azərbaycan”, 19 sent., 2013); *informasiyanın təsnifatı* (“Azərbaycan müəllimi”, 24 okt., 2014); *proqramların tarazlaşdırılması* (“Gündəm xəbər” qəz., 12 apr., 2011).

III fəslin üçüncü paragrafı “*Mətbuat dilində mürəkkəb ixtisarlar şəklindəki terminlərdə norma*” adlanır.

“*Mətbuat dilində informasiya axınının daimi güclənməsi sayəsində terminoloji vahidlərin müxtəlif növləri yaranır, müvafiq normaya düşür və öz potensialını genişləndirir. Bunların bir qismi də mürəkkəb ixtisarlar kimi formalaşmış vahidlərdən ibarətdir*”¹⁸.

Mətbuat dilində işlənən mürəkkəb ixtisarlı müasir terminlərin bir qismi beynəlxalq informasiya məkanında aparıcı yer tutan ingilis dili sözlərinin qısaldılmış variantından ibarətdir. Onların əksər hissəsi beynəlxalq informasiya məkanında intensivləşdiyi üçün hətta açılışı belə, diqqəti cəlb etmir və ixtisar şəklində də mənimsənilib normalaşır. Bunlardan aşağıdakıları nümunə göstərmək olar: *UNİSEF* (United Nations International Children’s Emergency Fund- Uşaqların Beynəlxalq Milli Müdafiə Fondu); *İSESCO* (Islamic Educational Scientific and Cultural Organization- İslam Təhsil, Elm və Mədəniyyət Fondu); *SMS* (Short Message Service – Qısa Mesajlar Xidməti); *DVD* (Digital Video Disc – Rəqəmsal Video Disk) və s.

İxtisaslaşmış terminlərin bir qismi isə Azərbaycan dilinə məxsus olan anlayışların ingilis dilində formalaşmış növündən

¹⁸ Попов, Р.Н. Новые слова на газетной полосе // – Москва: Русский язык в школе, – 1993. № 4, – с. 22-25; Попов, Р.Н. Новые слова и словосочетание в языке современной прессы // – Москва: Русский язык в школе, – 1996. № 1, – с.15-16; Əhmədov, B. İxtisarlar lüğəti / B.Əhmədov, B.Abdullayev, N.Seyidəliyev. – Bakı: Çinar-çap, – 2005. – s. 4-11.

ibarətdir. Bunlara dair aşağıdakı nümunələr misal göstərilə bilər: *İDEA* (İnternational Dialogie for Environmental Action – Ətraf Mühitin Mühafizəsi naminə Beynəlxalq Dialog); *AIDA* (Attention İnterest Desire Action-Azərbaycan Xarici İşlər Nazirliyinin İnkişafa Yardım Fondu); *SOCAR* (State Oil Company of Azerbaijan Republikc-Azərbaycan Neft-Qaz Korporasiyası) və s.

İnformasiya intensivliyi öz resurslarını genişləndirdikcə başqa digər terminoloji vasitələr kimi mürəkkəb ixtisarlar şəklində formalaşmış terminlərin də şəbəkəsi artmaqda davam edir.

Dissertasiya işinin “Nəticə” hissəsində əldə olunan elmi əsaslar aşağıdakı kimi ümumiləşdirilmişdir:

1. Mətbuat dilinin çevikliyi, sərbəstliyi, müstəqilliyi bu üslubda beynəlmiləl səciyyəli terminlərin işlədilməsinə münbit bir şərait yaradır. Mətbuat dilində beynəlxalq terminlərdən istifadə olunması onların leksik-semantik normalılığından daha çox yeni informasiyaların çatdırılması məqsədi ilə bağlıdır. Odur ki, mətbuat dilinə həm normalaşa bilən, həm də normalaşa bilməyən terminlər daxil olur.

2. Mətbuat dilində işlənən və normalaşan terminlər ana dilinin leksik-terminoloji potensialını zənginləşdirən dil vahidlərinə çevrilir. Belə terminlərin normalaşmasında mətbuat dilinin kütləviləşdirici funksiyası başlıca rol oynayır.

3. Mətbuat dilində işlədilən və kütləviləşməyən terminlərin hamısı bütövlükdə meyillikdən irəli gələn dəb xarakterli dil vahidlərindən ibarət olmur.

4. Mətbuat dilində işlədilən beynəlxalq terminlərin müəyyən bir qismində sinonimlik müşahidə olunur.

5. Azərbaycan mətbuatında işlənən beynəlxalq terminlərin bir qismi adi leksik vahid kimi işlənən sözlərdən ibarət olduğu halda, digər bir qismi morfoloji tərkibli sözlər şəklindədir.

6. Şəkilçi tərkibində dəyişmə aparılmayan terminlərin bir qismi isə ana dilindəki müvafiq qarşılıqla əvəz edilə bildikdə bu şəraitdən istifadə imkanları istisna olunmamalıdır.

7. Mətbuat dilində işlədilən beynəlxalq terminlərin müəyyən bir qismi əks qarşılıqlı sözlərdən ibarətdir. Bunların ana dilində müvafiq

qarşılığını axtarmağa elə bir ciddi ehtiyac da yoxdur. Çünki müvafiq qarşılıqlar dildə mövcuddur.

8. Azərbaycan mətbuatında mürəkkəb quruluşlu terminlərdən istifadə meyli son zamanlar güclənməkdə davam edir. Bu ona görədir ki, informasiya şəbəkəsinin özü getdikcə genişlənir.

9. Mürəkkəb quruluşlu terminlərin bir qismi qoşa terminlərdən ibarətdir. Qoşa terminlər Azərbaycan dilində hələ XX əsrin ortalarından formalaşaraq öz əhəmiyyətini yaratmışdır.

10. Mürəkkəb quruluşlu terminlərin bir qismini də mürəkkəb söz tərkibli terminlər təşkil edir. Mürəkkəb söz tərkibli terminlər geniş anlayışı bildirdiyi üçün ayrı-ayrı sözlərdən təşkil olunur.

11. Mürəkkəbtərkibli terminlərin bir qismi söz birləşməsi şəklindəki dil vasitələrindən ibarətdir. Söz birləşməsi şəklindəki mürəkkəbtərkibli terminlərin formalaşmasının səbəbi ondan ibarətdir ki, beynəlxalq aləmdə informasiyaların şəbəkəsi artdıqca leksik vahid və düzəltmə söz quruluşlu terminlər daim artan informasiyaların ifadəsini təmin edə bilmir.

12. Beynəlxalq terminlərin bir qismi də mürəkkəb ixtisarlardan ibarətdir. Bunların bir qismi Azərbaycan dilində mənimsənildiyindən ixtisar variantı olmasına baxmayaraq, xüsusi bir leksik vahid kimi normalaşır.

Dissertasiyanın ümumi məzmunu ilə əlaqədar aşağıdakı məqalə və tezislər çap olunmuşdur:

1. Beynəlxalq terminlərdə variantlaşma və norma // – Gəncə: GDU Elmi Xəbərlər Fundamental, humanitar və təbiət elmləri seriyası, – 2016. № 3, – s. 142-146.

2. Mətbuat dilində terminoloji söz birləşmələri // Gənc alimlərin I beynəlxalq elmi konfransının materialları, – Gəncə: – 17-18 oktyabr, – 2016, – h. 2. – s. 182-185.

3. Azərbaycan dilində media anlayışlarının təhlili // Gənc alimlərin II beynəlxalq elmi konfransının materialları, – Gəncə: – 26-27 oktyabr, – 2017, – s. 366-368.

4. Azərbaycan mətbuatında terminoloji əvəzetmə meyilləri // Doktorantların və gənc tədqiqatçıların XXI Respublika elmi konfransının materialları, – Bakı: – 24-25 oktyabr, – 2017, – h. 2.

– s. 158-159.

5. Müasir mətbuatda media terminləri // – Bakı: Dil və ədəbiyyat (BDU), – 2017. № 1 (101), – s. 387-389.

6. Mətbuat dilində ixtisarlaşmış terminologiya və norma // – Naxçıvan: Axtarışlar (folklor, ədəbiyyat, dil, sənətsünaslıq və tarix), – 2017. Cild 7 № 3, – s. 97-101.

7. Azərbaycan mediasında beynəlxalq informasiya terminləri // Gənc alimlərin III beynəlxalq elmi konfransının materialları, – Gəncə: – 17-18 oktyabr, – 2018, – h. 2. – s. 129-131.

8. Mətbuat dilində işlənən “informasiya” tərkibli terminoloji vasitələr // – Gəncə: GDU Elmi Xəbərlər Fundamental, humanitar və təbiət elmləri seriyası, – 2018. № 3, – s. 172-177.

9. Термины международных информационных ресурсов в прессе и нормы // – Алматы: Al-Farabi Kazakh National University Kazan Universiteti, Хабаршы, Филология сериясы, – 2018. № 3 (171), – с. 97-101.

10. Mətbuat dilində işlənən kök-şəkilçi tərkibli terminlərdə norma // – Gəncə: GDU Elmi Xəbərlər Fundamental, humanitar və təbiət elmləri seriyası, – 2019. № 1, – s. 167-172.

11. Norm in the form of compound abbreviations in the language of the press // “Perspectives of Science and education”. The Sixth International Youth Conference, – New-York: – 10 November, – 2019. – p. 115-117.

12. Dilin leksik-terminoloji tərkibində sinonimləşmiş sözlərdə norma // – Gəncə: GDU Elmi Xəbərlər Fundamental, humanitar və təbiət elmləri seriyası, – 2020. № 2, – s.364-368.

13. Dilin leksik-terminoloji tərkibində ekzotizmlər // – Gəncə: GDU Elmi Xəbərlər Fundamental, humanitar və təbiət elmləri seriyası, – 2021. № 2, – s.350-354.

14. Mətbuat dilinin leksik-terminoloji tərkibində informativliyə görə normaya çevrilən sözlər // – Gəncə: GDU Elmi Xəbərlər Fundamental, humanitar və təbiət elmləri seriyası, – 2022. № 3, – s.232-237.

15. Mətbuat dilində işlənən sintaktik tərkibli terminlər. // – Bakı: Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası M.Fizuli adına Əlyazmalar

İnstitutu, Filologiya məsələləri, № 10 "Elm və təhsil" Bakı: -2023.-
s.18-25

16. Syntactic terms used in press // proceedings of The 2nd International Scientific Conference."Sustainable development strategy: Global trends, national experience and new goals", and dedicated o the 100th anniversary of the National Leader of the Azerbaijani people Heydar Aliyev, - Mingachevir: 8-9 ,December 2023, volume III, - p.568-570

17. Norm in terms in the form of complex abbreviations in the press language. // – Sumqayıt: SDU, Scientific News. Series for social and Humanitarian sciences. – 2024, 20 № 4, – p.15-18

18. Mətbuat dilində söz birləşməsi şəklində terminlərdə norma // Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası M.Fizuli adına Əlyazmalar İnstitutu, Filologiya məsələləri, № 6, "Elm və təhsil", Bakı:-2025.-
s.206-212

Dissertasiyanın müdafiəsi 19 May 2026-cı il tarixində saat 11:00-da Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası Nəsimi adına Dilçilik İnstitutu nəzdində fəaliyyət göstərən FD 1.06 Dissertasiya şurasının iclasında keçiriləcək.

Ünvan: Bakı, AZ 1143, H.Cavid prospekti 115, V mərtəbə, AMEA Nəsimi adına Dilçilik İnstitutu.

Dissertasiya ilə Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası Nəsimi adına Dilçilik İnstitutunun kitabxanasında tanış olmaq mümkündür.

Dissertasiya və avtoreferatın elektron versiyaları Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası Nəsimi adına Dilçilik İnstitutunun rəsmi internet saytında yerləşdirilmişdir.

Avtoreferat 13 Aprel 2026-cı il tarixində zəruri ünvanlara göndərilmişdir.

Çapa imzalanıb: 18.03.2026
Kağız formatı: 60x84 16¹
Həcm: 38 131
Tiraj: 100